

6. ОСВІТЯНСЬКІ ПРОБЛЕМИ ВИЩОЇ ШКОЛИ

УДК 330.101

Доц. Л.В. Рібун, канд. екон. наук;
асист. М.В. Маліновська – НЛТУ України, м. Львів

НЕОІНСТИТУЦІЙНА ПАРАДИГМА У СУЧАСНІЙ ЕКОНОМІЧНІЙ ДУМЦІ

Проаналізовано основні засади "нової" економічної теорії, яка розглядає культуру та національно-цивілізаційні цінності суспільства як основний системоутворювальний чинник національної економічної системи.

Ключові слова: економічна система, суспільні інститути, держава, реформування

Assoc. prof. L.V. Ribun, assist. M.V. Malinovska – NUFWT of Ukraine, L'viv

Neoinstitutional paradigm in modern economic idea

Basic grounds of a "new" economic theory, which examines a culture and nationally-civilized values of a society as a basic system formative factor of the national economic system are analyzed.

Keywords: economic, public institutes, state, reformation.

Поняття ринкова економіка виражає сутність певного способу організації виробництва, яку тривалий час вважали єдиною, а значить, однаковою для всіх країн. Очевидні відмінності між різними економічними системами розглядали як прояв неоднорідності розвитку єдиної за своєю суттю системи господарювання. Більшість течій та напрямів традиційної економічної теорії (політекономії) вважали за можливе і доцільне абстрагуватись від особливостей національних економічних систем, залишаючи їх на розгляд інших дисциплін, насамперед, економічної географії та економічної історії. Універсальність поняття ринкова економіка давала змогу легко абстрагуватися від історичних, соціальних, культурних, релігійних, етичних та інших особливостей економічного життя. Після публікацій А. Маршала західна економічна наука остаточно замкнулась у сфері формальної логіки, методів кількісного аналізу і трансформувалась в "економікс". А бурхливий економічний розвиток Європи і США вкінці XIX – на початку XX ст. ще більше укріпив розуміння універсальності ринкової економіки.

Напередодні XXI ст. відбулося чимало подій, які, на перший погляд, підтверджують триумф ринкового універсалізму. Зазнала краху світова соціалістична система і колишні соціалістичні країни механічно перейняли цінності та інституції ринкової системи. Поряд зі старими економічними центрами впродовж кількох десятиліть утвердилися нові. Йдеться насамперед про Японію, Китай, Південну Корею, Південно-Східну Азію, окремі країни Латинської Америки. Логіка конкуренції спонукає впроваджувати форми організації економічного життя, які напрацьовані європейськими країнами та США. Світове господарство вступило у фазу глобалізації. Завдяки видатним досягненням на-

уки і техніки чинник географічної роз'єднаності втратив актуальність. Люди і товари без проблем пересуваються з одного кінця земної кулі в інший. Особливо важлива революція в галузі кредитно-грошового обігу – гроші тепер можуть бути переказані у будь-яку точку планети в екстреному режимі. Засоби масової інформації, нові види телекомунікацій окутали світ єдиною інформаційною мережею. Люди, де б вони не жили, споживають одні і ті ж товари, слухають і дивляться одні і ті ж новини і розважальні програми. Все це засвідчує, що світ перетворюється в одну універсальну глобальну економічну систему.

Але чим ширшою стає сфера глобальної економіки, тим меншою – пізнавальна цінність традиційної економічної теорії. Все рельєфніше проявляються характерні особливості різних сегментів світової економіки, які неможливо пояснити з позицій "чистої" економічної теорії. Зрозуміло, що цей об'єктивний феномен позначився на суспільній думці, зокрема західній, передусім, на поглядах соціологів та політологів. Заслужують на увагу фундаментальні дослідження у цій сфері Л. Туроу, С. Хантінгтона, Л. Гаррісона та ін.

Однак, незважаючи на наукову значимість, найновіші політологічні і соціологічні дослідження не могли безпосередньо вплинути на економічну науку з огляду на різні предмети дослідження. Жвавий інтерес до цих досліджень з'явився тоді, коли група відомих вчених виступила з новою теорією альтернативних моделей розвитку сучасної економіки. Основоположником нової течії вважають Річарда Уїтлі [4].

Новий напрям не є революційним. Його представники не ставлять за мету ревізувати традиційну економічну теорію. Завдання лиш одне – більш адекватно адаптувати її до соціально-історичного контексту, тобто віддати належне соціальному та культурному вимірам економічного життя. На сьогодні абстрактна ринкова економіка втілюється в якісно різних конкретних формах, для яких характерні не тільки загальні закономірності розвитку, але й деякі сутнісні особливості. Тому предметом нової теорії є не універсальна ринкова економіка, а набагато конкретніші і чисельні економічні системи. Що таке економічна система? У сучасному розумінні ця категорія не належить до числа строгих формально-логічних конструкцій. За своєю природою вона дуже гнучка й не однозначна. У публікаціях можна натрапити на декілька десятків істотно відмінних визначень категорії економічна система. Тому теоретичні моделі різних економічних систем можуть мати різні і навіть сутнісно контрверсійні характеристики. Серед вітчизняних економістів найгрунтовнішу та аргументовану типологізацію сучасних економічних систем здійснив, на нашу думку, Б. Кульчицький [1]. На Заході найпопулярнішою є типологія економічних систем, яку дав уже згадуваний Річард Уїтлі. Він поділяє економічні системи на шість основних типів залежно від інтенсивності і характеру зв'язків між економічними операторами:

- роздрібнені системи (стихійно виниклі конгломерати погано організованих і не пов'язаних між собою фірм);
- координовані промислові райони (сукупність малих, зовсім незалежних фірм, які налагоджують між собою зв'язки шляхом створення різноманітних спілок);

- роз'єднані системи (конкуруючі між собою великі організовані суб'єкти, які не бажають мати жодних зв'язків між собою);
- державно-організовані системи (ринкові системи, які характеризуються високим ступенем державного втручання);
- системи, що функціонують завдяки співробітництву (економічні системи, для яких характерні високий рівень концентрації і всебічний розвиток різноманітних союзів і співробітництва між великими фірмами);
- системи з високим ступенем координації, що здійснюється через різного виду внутрішньогалузеві і міжгалузеві об'єднання, які, оминаючи ринок, координують значну частину економічної діяльності.

Існують ще й інші класифікації, в основу яких покладено різноманітні критерії. Проте, попри різноманітні підходи, нова парадигма має низку спільних фундаментальних рис. Це надає їй характеру цілісної системи поглядів і визначає певне місце в сучасній економічній науці.

Нова парадигма розглядає суспільство як тріаду культури, суспільних інституцій та економіки. Визначальна ідея полягає у тому, що економічна система виростає з суспільних інституцій, а ті – з культури, а не навпаки. Примат культури полягає у тому, що будь-які зміни суспільних інституцій і економічної системи спочатку повинні осмислюватися, тобто отримати силу нових вимог культури. Водночас причинно-наслідкові зв'язки між елементами тріади не є жорстко, однобічно детермінованими. Навпаки, кожний елемент є самостійним і відносно незалежним у своєму розвитку. При цьому кожен з них має істотний вплив на інші. Тому, попри незаперечну первинність культури, процес суспільного розвитку становить складну динамічну систему взаємодії між економікою, суспільними інституціями та культурою.

У сучасних умовах процеси життя і розвитку суспільства не вичерпуються взаємодією елементів тріади. Важливу роль відіграють і деякі зовнішні стосовно до них чинники. Насамперед, це – держава, яка відіграє роль в'язівного елемента між культурою та суспільними інституціями. Держава, зазвичай, забезпечує розвиток національної культури. Понад це, воно трансформує системи культури у певні організаційні рамки. Але держава може виступати і в ролі реформатора, який змінює суспільні інституції наперекір культурним традиціям. По-друге, це зовнішні впливи. Вони можуть бути як матеріальні, так і нематеріальні. До першої групи належать, наприклад, імперативний вплив світового ринку, який нав'язує національним економічним системам логіку ринкової конкуренції і вдосконаленої технології. До другої групи належать зовнішні ідеї, норми та цінності, які безпосередньо впливають на місцеву культуру. Якщо цей вплив виявляється ефективним, то він спричинює відповідну трансформацію суспільних інституцій і, опосередковано, проникає в економічну систему.

У будь-якій країні кожний з елементів тріади має специфічну структуру. Як вважають прихильники нової парадигми, всередині власне економічної системи істотними є три виміри: власність, процедури, тобто сукупність реальних відносин між економічними операторами, що доповнюють відносини ринкової конкуренції, і управління.

Суспільні інституції, розглядувані у вузькому розумінні їх причетності до економічної системи, можуть бути розділені на три групи: капітал, але не у традиційному його розумінні, а як сукупність чинників, які визначають ступінь його доступності для економічних операторів (суспільний капітал, процедурний капітал); людський капітал, як сукупність знань та здібностей людей, сформовану системами освіти і найму; соціальний капітал.

У галузі культури нова парадигма, зазвичай, виділяє такі моменти: раціональність – чітка постановка розумних цілей і правильний вибір найкращих способів їх досягнення; самоідентифікація, яка формує "горизонтальний порядок", що залежить від сили чи слабості громадянського суспільства; влада – цінності і норми, які формують "вертикальний порядок" (держава).

В Україні "нова" теорія майже не відома, хоча розуміння нагальності врахування соціальних і культурних елементів економічних реформ визнають майже всі. Але на практиці склалась така економічна система, яка становить, на нашу думку, еклектичне поєднання радянського бюрократизму, ринкового романтизму, непривабливих аспектів "дикого капіталізму" і того, що в сукупності називають "азійщиною". Щоправда, вона все ж ґрунтується на ринкових принципах, які забезпечують стійке, хоча і незначне зростання. Але відсутність у суспільстві чіткого розуміння характеру і суті існуючої системи чинить перепони соціально-економічному розвитку і підвищенню конкурентоспроможності країни. Навіть побіжний погляд на перебіг українських реформ через призму нової концепції засвідчує, наскільки продуктивною вона могла б бути у плані якомога реалістичнішої самоідентифікації українського суспільства і вироблення ефективної політики соціально-економічних перетворень.

Література

1. **Кульчицький Б.** Економічні системи суспільства: теорія, типологізація : монографія. – Львів : Вид-ий центр Львівського соціального ун-ту ім. Івана Франка, 2003. – 352 с.
2. **Рібун Л.В.** Інституційні засади формування та розвитку національної економічної системи // Науковий вісник НЛТУ України : зб. наук.-техн. праць. – Львів : НЛТУ України. – 2008. Вип.18.1. – С. 80-82.
3. **Шемятенков В.** Альтернативные системы капитализма / Мировая экономика и международные отношения. – 2003. – № 3. – С. 3-11.
4. **Whitley R.** Divergent Capitalisms: The Social Structuring and Change of Business Systems. Oxford, 1999.

УДК 37.015.6

Доц. О.М. Свінцов, канд. екон. наук – Дрогобицький державний педагогічний університет ім. Івана Франка

ТРАКТУВАННЯ ЗНАЧЕННЯ ОСВІТИ У КЛАСИЧНІЙ ЕКОНОМІЧНІЙ ЛІБЕРАЛЬНІЙ ІДЕОЛОГІЇ

Розглянуто проблеми інтерпретації освітнього комплексу економіки класиками ліберальної економічної теорії. Наголошено на недопустимості гедоністичної утилізації освітніх послуг в Україні та необхідності стимулювання розвитку фундаментальної вітчизняної освіти.

Ключові слова: освітній комплекс, освітня послуга, диференційоване та фундаментальне знання, утилітаризм, прагматизм.